

SMĚŘOVÁNÍ KOGNITIVNÍ LINGVISTIKY: NAD 14. ROČNÍKEM MEZINÁRODNÍ KONFERENCE KOGNITIVNÍ LINGVISTIKY V ESTONSKU

Mezinárodní asociace kognitivní lingvistiky (*International Cognitive Linguistics Association*, ICLA) pořádá a zajišťuje konferenci *International Cognitive Linguistics Conference* (ICLC), která se koná každé dva roky — 14. ročník se konal v Estonsku na Tartuské univerzitě v týdnu od 10. do 14. července 2017. Předchozí konference se odehrály například v Kanadě, Velké Británii nebo Polsku. 15. ročník konference se bude konat v roce 2019 v Japonsku a možnost podávat příspěvky bude otevřena od 1. 8. do 5. 11. 2018.¹ Estonská asociace kognitivní lingvistiky, přidružená k ICLA, je vzhledem k estonské populaci početná (má 400 členů), a tak byla volba destinace a pořadatelů pro rok 2017 případná. Dvouletá periodicitu a rozsah pronesených příspěvků umožňují sledovat aktuální dění v různých oblastech více či méně spadajících do prostoru kognitivní lingvistiky: od zprávy o tom, jak zavedené výzkumné týmy postupují při popisu konkrétních témat, až po přehled o nových tématech v dané oblasti, popřípadě o nových badatelích, kteří do skupiny kolem ICLA přibyli od posledního setkání.

Jedná se o největší konferenci kognitivní lingvistiky na světě, a tak nepřekvapí její rozsah: pětidenní program zahrnující šest plenárních přednášek, přes čtyři sta standardních příspěvků v devíti paralelních sekcích plus posterovou sekci.² Standardní příspěvky byly buď součástí obecné sekce, obvykle seřazené podle nějakého tematického klíče, nebo byly zařazeny do speciálních tematických sekcí. Ty se označují také jako workshopy, přestože se jedná o standardní příspěvky spjaté jedním tématem, které se o zařazení na konferenci ucházejí jako celek. Tematických sekcí bylo v roce 2017 deset a vedle tradičních témat kognitivní lingvistiky (například reprezentace dějů, například emočních událostí nebo dráhy děje, nebo vztahu reference a kognice) se věnovaly například kognitivním faktorům ovlivňujícím osvojování morfosyntaxe dětmi, fonologii v kognitivní perspektivě, interakčnímu utváření významu v komunikaci nebo projevům specifčnosti a schematičnosti v gestikulaci a znakových jazycích. Mnohdy právě tyto sekce jsou dobrým ukazatelem toho, co hýbe soudobou kognitivní lingvistikou.

Loňský ročník věnoval plenárním přednáškám v programu vždy 90 minut, standardní příspěvky měly 15 minut s 5 minutami na diskusi a pěti minutami na přesun mezi sekcemi. Zatímco velké množství příspěvků (ba většina z těch, které jsem měla možnost slyšet) obsáhlo během 15–17 minut vše podstatné, velmi limitovaný čas na diskusi vyžadoval buď se omezit na stručné dotazy mnohdy techničtějšího řádu, nebo na navazující diskusi v konferenčních kuloárech. Je to pro událost podobného rozsahu nutná podmínka, jak vůbec takové setkání uskutečnit, potenciální hromadná debata o tématech inspirativních pro větší množství lingvistů však na takto velkých konferencích obvykle vzniknout nemůže a diskuse se odehrává v menších skupin-

1 Podrobnosti o konferenci v roce 2019 jsou dostupné zde: <https://iclc2019.site/conference-information/call-for-papers> [cit. 20. 6. 2018].

2 Konkrétnější představu o jednotlivých příspěvcích lze získat z knihy abstraktů, kterou si lze stáhnout z webových stránek konference: http://iclc14.ut.ee/sites/default/files/proovin/files/book_of_abstracts_13.07.2017.pdf [cit. 20. 11. 2017].

kách v mezičase. Tuto obtíž organizátoři tematických sekcí vyřešili tak, že jeden časový blok v dané sekci věnovali všeobecné rozpravě řízené předsedajícím dané sekce nebo zvaným moderátorem. Tyto diskuse byly velmi užitečné, takže věnovat jim cenný čas v konferenčním programu se vyplatilo.

Není v silách jednoho účastníka referovat o takové konferenci v její úplnosti a komplexitě. Z toho důvodu vyzdvihují jen několik rysů tohoto konferenčního setkání, které se mi jeví jako charakteristické nebo inspirativní.

Plenární přednášky proslavili Ronald Langacker, Asifa Majid, Nick Ellis, Laura Janda, Dagmar Divjak a John Newman. Plenární přednáška Dagmar Divjak *Prime time for the language sciences: between linguistics and psychology (with a pinch of engineering)* představila nejprogresivnější téma. Divjak se v ní zabývala otázkou, jaké postupy tradiční lingvistiky jsou třeba pro vysvětlení toho, jak si mluvčí osvojují distribuci mezi polskými neživotnými substantivy zakončenými v genitivu singuláru buď na *-a*, nebo na *-u* (*televizora × roku*). Celá přednáška byla založena na doložení validity naivního diskriminativního učení (*naive discriminative learning*), za nímž stojí badatelé Harald Baayen, Michael Ramscar nebo Petar Millin a jež si v posledních pěti letech získává vzrůstající pozornost v lingvistických a počítačích kruzích (srov. například Ramscar & Port, 2015). Divjak dostupná data dokládající variabilitu *-a/-u* v genitivu neživotných substantiv v maskulinu podrobila dvojímu typu analýzy: zaprvé kvantitativní analýze založené na smíšených aditivních regresních modelech, aplikovaných na uvedená jazyková data kódovaná pro 350 různých, lingvisticky vymezených rysů; zadruhé počítačnické analýze založené na modelu diskriminativního učení, jenž na základě formálně definovaného kontextu utváří pravděpodobné kategorizace jazykových prostředků. Jak ukázal tento výzkum (provedený v rámci projektu *Out of our minds*³ řešeného na Sheffieldské univerzitě), diskriminativní učení bylo modelem s lepší predikcí reálného učení, mentální reprezentace i budoucí produkce.

Plenární přednáška Ronalda Langackera *Functions and Assemblies* se zabývala poměrně technickými otázkami formalizace konstrukcí, dokládány na vybraném příkladu jmenné fráze — takové téma neoplývá výraznou atraktivitou při poslechu, nicméně tváří v tvář jiným přístupům s vysokou mírou formalizace je podle mého soudu potřeba, aby kognitivní přístupy rozvíjely i otázky exaktní formalizace svého popisu. Přednášku Johna Newmana, jednoho z šéfredaktorů časopisu *Cognitive Linguistics*, jsem neměla možnost slyšet, nicméně zaměřovala se na specifické lingvistické aspekty slovní zásoby popisující základní děje lidské zkušenosti, například smyslové vnímání, přijímání potravy, odpočinek, a to s důrazem na diverzitu v různých jazycích světa. Plenární přednášky Laury Jandy a Nicka Ellise byly užitečné přehledem výzkumu daných badatelů a jejich týmu, konkrétně výzkumu vidu ve slovanských jazycích v prvním případě a osvojování druhého/cizího jazyka a jeho zpracování nerodilými mluvčími v případě druhém. Oba přednášející spojují pozornost k frekvenčním efektům, takže rovněž přínosné byly jejich metodologické komentáře, a to ke korpusovému výzkumu u Laury Jandy a k psycholingvistickým experimentům u Nicka Ellise.

Asifa Majid, jejímž působištěm je Institut Maxe Plancka pro psycholingvistiku v Nijmegen (do září 2018, kdy se přesouvá na univerzitu v Yorku), svou plenární přednáš-

3 <http://outofourminds.shef.ac.uk/> [cit. 20. 11. 2017].

kou *The senses at the intersection of language, culture and biology* zastupovala rovněž experimentální větev kognitivní vědy. Majid se dlouhodobě zabývá procesem kognitivní kategorizace nejen jazykových podnětů, ale různých smyslových vjemů, například zrakových, sluchových a čichových. V centru její pozornosti je otázka, které procesy uplatňované při kategorizaci jsou sdílené mluvčími všech jazyků a mají společný biologický základ, a které jsou jazykově a kulturně specifické (což lze pozorovat například porovnáním kulturně podmíněné šíře repertoáru výrazů pro vůně a pachy v angličtině a v džahajštině, jejíž mluvčí žijí v Malajsii). Majid proto na konferenci silně zdůrazňovala kulturu jako druhý hlavní vliv na podobu jazyků světa, vedle dispozic našeho kognitivního systému. Jedním dechem rovněž vybízela ke studiu různých světových jazyků, což právě v jejím výzkumu hraje naprosto zásadní roli. Tuto část své přednášky dokládala i zajímavými statistikami toho, jací autoři a jaké jazyky jsou zastoupeni ve studiích publikovaných v předních kognitivnělingvistických periodikách. Převaha angličtiny a západoevropských a severoamerických autorů tento její apel náležitě zesílila.

Přednáška Asify Majid patřila k jednomu obecnějšímu proudu soudobé kognitivní lingvistiky zastoupenému na konferenci ICLC, který se může projevat v příspěvcích různého zaměření. Podle Geeraertse (2016) tento proud charakterizuje takzvaný socio-sémiotický závazek (*socio-semiotic commitment*), podle něž se kognitivní lingvisté mají při popisu jazyka soustředit nejen na otázku kognitivní reprezentace, ale také na spoluutváření významu komunikačními partnery, intersubjektivní sdílení a proměňování norem, získávání a aktivaci sdílené encyklopedické znalosti při komunikaci apod. Zásadní roli těchto aspektů pro adekvátní popis přirozené komunikace samozřejmě dlouhodobě ukazují různé sociolingvistické přístupy, nicméně v nich zase obvykle absentuje kognitivní perspektiva. Pokusy o integrující přístup v rámci ICLC proto přitahovaly zaslouženou pozornost. Vedle výše zmíněných tematických sekcí pojednávajících o gestech a utváření významu v komunikaci se jednalo i o jednotlivé příspěvky ve všeobecných sekcích, viz např. *Diversity of irony production (by SAG speakers) and perception (by normal hearing and CI listeners)* od Hannah Leykumové, *Chunks in which we process speech* Anny Mauranenové a Světlany Vetchinnikovové nebo *Perceptual intersubjectivity and the grounding of demonstratives* Jordana Zlateva. Už jen výrazný počet příspěvků věnovaných multimodální komunikaci včetně znakových jazyků (vedle tematické sekce též desítky jednotlivých příspěvků, např. příspěvek Benjamina Anibla *Iconicity in Translation Recognition* pojednávající o ASL), produkci a percepci řeči a analýze diskurzu ukazoval, že kognitivní lingvisté skutečně přesouvají pozornost od čistého studia významu, metafor, metonymií a dalších konceptuálně-sémantických jevů k mnohem širší perspektivě (jež pochopitelně poznatky z dlouhodobého studia konceptualizace také zahrnuje).

Druhým proudem, který bych ráda zmínila, byla otázka schematizace a konvencionalizace jazykových struktur či konstrukcí a vhodné metody jejich výzkumu v kognitivní lingvistice. Toto téma nepochybně ke kognitivní lingvistice dlouhodobě patří, v minulém desetiletí bylo z metodologického hlediska akcentováno takzvaným empirickým obratem v kognitivní lingvistice, a právě i rozšíření perspektivy k socio-kulturnímu a kognitivnímu popisu tuto otázku udržuje v pozornosti. Tím spíš, že do kognitivní lingvistiky proniká multimodální výzkum a je nutné do popisu integrovat informace o gestikulaci a dalších neverbálních projevech a rozvíjet metody

a analytické nástroje, které umožní zjišťovat intersubjektivně sdílenou konvenčnost daných sémiotických prostředků užívaných v komunikaci. V tomto ohledu byly na toto téma — vedle samostatné tematické sekce — přímo zaměřené například příspěvky Petera Uhriga (*Gesture and argument structure — gesture as evidence for item-specific and general knowledge*) v multimodální perspektivě nebo vystoupení Barbary Dancygierové a Lievena Vandelanotta (*Reappraising 'snowclones': replicability and construction grammar*) a dále celá jedna tematická sekce pořádaná Natalií Levshinou a Doris Schönfeldovou pod názvem *Constructions at the mid-level of abstraction: linguistic diversity and variation in context*, jejíž náplň dobře ukazuje například příspěvek Ludvine Cribleové *From co-occurrence to constructions: patterns of discourse markers and disfluencies across registers*.

Asociace ICLA klade velký důraz na podporu studentů doktorského studia zkoumajících kognitivnělingvistická témata. Činí tak jednak udělováním stipendií umožňujících připravit prezentaci na konferenci a uhradit cestovní a pobytové náklady. Jednou z takových doktorandek byla Anna Inbar z izraelské Univerzity v Tel Avivu, která prezentovala analýzu gest doprovázejících koordinované větné i nevětné konstrukce v mluvené hebrejštině, čímž nejen přispěla ke kognitivnímu popisu gestikulace jako celku, ale zároveň k rozšíření skupiny jazyků, v nichž se gestikulace z kognitivní perspektivy zkoumá. Nejen její příspěvek ukázal zajímavé mezijazykové rozdíly v konvencionalizovaném užívání gest doprovázejících promluvu. Konference zahrnovala dvě další doprovodné akce pro předem speciálně registrované doktorandy: společenský večer umožňující jim v menší skupině diskutovat o vlastním výzkumu a pro vybrané doktorandy též konzultaci vlastního doktorského výzkumu s předním badatelem z kognitivní lingvistiky, který se účastní ICLC: diskutujícími badateli byli například Jordan Zlatev, Alan Cienki, Dagmar Divjak nebo Ewa Dąbrowska, kteří si ze zaslaných přihlášek vybrali vždy dva doktorandy pro konzultaci během konference.

V rámci ICLC došlo jednak k volbě nového výboru ICLA, v němž je nejvýraznější změnou výměna dosavadního předsedy Maartena Lemmense z francouzského Lille za Barbaru Dancygierovou z Univerzity Britské Kolumbie ve Vancouveru. ICLA zároveň do svého fungování začleňuje možnost elektronického hlasování při zásadních rozhodnutích spjatých s aktivitami asociace a rozhodla se rovněž zvýšit počet stipendií, která bude v budoucnu udělovat na podporu doktorského kognitivně orientovaného výzkumu.

Barbara Dancygierová rovněž v rámci konferenčního programu prezentovala koncepci nového handbooku kognitivní lingvistiky, který edičně připravila pro nakladatelství Cambridge University Press a jenž vyšel loni.⁴ Na jednu stranu musím přiznat, že plně souzním s již několik let starým blogovým příspěvkem Martina Haspelmatha,⁵ který tvrdí, že příliš časté vydávání kompendií všeho druhu, a to pod

4 <http://www.cambridge.org/gb/academic/subjects/languages-linguistics/cognitive-linguistics/cambridge-handbook-cognitive-linguistics?format=HB#Adc4Py6iQgy1mzS3.97> [cit. 20. 6. 2017]

5 Blogový příspěvek M. Haspelmatha s názvem *Are commercial interests setting our agendas?* je dostupný zde: <https://www.frank-m-richter.de/freescienceblog/2015/09/07/are-commercial-interests-setting-our-agendas/> [cit. 20. 11. 2017].

hlavičkou různých nakladatelství, odvádí lingvisty od originálního bádání k opakovanému sumarizování týchž dosud realizovaných výzkumů konkrétního tématu pro různé handboky. Navíc mně osobně se právě poslední handbook kognitivní lingvistiky vydaný v roce 2015 nakladatelstvím Routledge (Dąbrowska & Divjak, 2015) jeví jako dostatečně aktuální a povedený, takže bychom se pravděpodobně několik dalších let bez nové sumarizující příručky obešli. Na druhou stranu nová publikace se přinejmenším ve třetině kapitol a takřka v úplnosti z hlediska autorského kolektivu s posledním handbookem nepřekrývá, takže své čtenáře si nejspíše najde i ona.

Konference ICLC neproběhla bez české účasti: Václav Cvrček a Masako Fidler Ueda prezentovali korpusově založenou diskurzivní analýzu českých politických projevů na podporu Ruska, Michal Láznička se podílel na dvou příspěvcích — jedním zaměřeném na experimentální výzkum pádové homonymie v češtině a druhém (připraveném spolu s Janem Křivanem) popisujícím kvantitativní diachronní analýzu vývoje posesivních adjektiv v češtině. Jakub Jehlička (za mého spoluautorství) představil kontrastivní korpusový výzkum gestikulace doprovázející produkci slovesných frází ve spontánních mluvených konverzích v češtině a angličtině. Na základě diskuse s bývalým prezidentem i čerstvě zvolenou prezidentkou ICLA se česká delegace rozhodla po vzoru estonských lingvistů iniciovat založení České asociace kognitivní lingvistiky. Informace o asociaci i o možnosti stát se jejím členem jsou dostupné na webových stránkách <http://calc.ff.cuni.cz>. Česká asociace kognitivní lingvistiky by se například v budoucnu mohla ucházet o pořádání Mezinárodní konference kognitivní lingvistiky v České republice. Zázemí a zkušenosti pro to určitě máme.

LITERATURA:

- Dąbrowska, E., & Divjak, D. (Eds.). (2015). *Handbook of Cognitive Linguistics*. Berlin: De Gruyter.
- Geeraerts, D. (2016). The sociosemiotic commitment. *Cognitive Linguistics*, 27(4), 527–542.

- Ramscar, M., & Port, R. (2015). Categorization (without categories). In E. Dąbrowska & D. Divjak (Eds.), *Handbook of Cognitive Linguistics* (pp. 75–99). Berlin: De Gruyter.

Eva Lehečková